

**ТВОРЧИЙ ВНЕСОК О. О. СОБКА (1921–2017)
У РОЗВИТОК НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНСЬКОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ЗРОШУВАНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА
В 1963-1979 РОКАХ**

У різних історичних обставинах закладені різні можливості їх подальшого розвитку. Але у будь-якому випадку головним суб'єктом (творцем) історії є людина. Визначною особистістю в історії Інституту зрошувального землеробства є Олександр Олексійович Собко (1921–2017). Упродовж 1963-1979 рр. цей відомий вчений галузі зрошувального землеробства працював на посаді директора Українського науково-дослідного інституту зрошувального землеробства (УкрНДІЗЗ). Олександр Собко був одним з головних провідників побудови матеріально-технічної бази УкрНДІЗЗ, а також одним з найбільш ініціативних організаторів будівництва наукового містечка – теперішнього селища Наддніпрянське, де розташований Інститут. Його життєвий і творчий шлях послугували вагомим опором для розвитку вітчизняної галузі зрошувального землеробства.

З кінця 1940-х років у Радянському Союзі розпочиналося велике перетворення природи. Проводилися роботи із заліснення і обводнення посушливого півдня Української РСР. За постановою Ради Міністрів СРСР № 400 від 21.09.1950 р. «О строительстве Каховской гидроэлектростанции на Днепре, Южно-Украинского канала, Северо-Крымского канала и об орошении земель южных районов Украины и Северного Крыма» різко зросла інтенсивність проектно-пошукових робіт з будівництва великих зрошувальних систем. Наявність річок Дніпро, Буг, Інгулець та ін., використання артезіанських вод, особливо на лівобережжі Дніпра, дозволяло зрошувати й обводнити великі земельні площі.

Наприкінці 1940 року, за різними даними, нарахували близько 78-90 тис.га зрошуваних земель. У 1956 році в Україні зрошення проводилося на понад 200 тис. га земель. У 1954-1955 рр. на масиві «Кам'янський під» у Запорізькій області було введено в дію три зрошувальні системи на площі 16 тис. га. На півдні тривало будівництво Краснознам'янської та Інгулецької зрошувальних систем.

Із швидким зростанням поливних площ перед аграріями постала потреба вивчення величезного пласту питань, яким до того приділялося уваги: норми і способи поливу, кращі агротехнічні прийоми обробітку ґрунту, оптимальні сільськогосподарські культури для зрошуваних умов, адаптовані сорти і гібриди, сівозміни, добрива, прийоми захисту рослин від шкідників, хвороб і бур'янів тощо. В Українському НДІ бавовництва з 1924 р. діяв відділ поливних культур, в якому з різним успіхом проводили дослідження зі зрошення багатьох технічних і овочевих культур.

З 1956 року на базі цієї установи створено Український НДІ зрошувального землеробства (УкрНДІЗЗ), який здійснював наукову розробку питань зрошувального землеробства в південних областях Української РСР, виконував функції обласної дослідної станції по рільництву.

В цю установу в 1963 році на посаду директора було призначено талановитого науковця Олександра Олексійовича Собка. Працюючи упродовж 1953-1963 рр. у Генічеську, він проявив себе вправним керівником і організатором дослідної справи. Загартований життям він, ветеран Другої світової війни, пройшов на той час у науці шлях від молодшого наукового співробітника відділу зрошення до завідувача відділу, заступника директора з наукової роботи і директора Генічеської меліораційної станції. У 1962 році захистив кандидатську дисертацію за темою: «Предпосевные поливы и сроки посева озимой пшеницы при орошении в районах Присевашья юга Украины». А далі продовжив свій науковий шлях в УкрНДІЗЗ.

Коли за постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 16.06.1966 р. № 465 однією з найважливіших загальнодержавних задач стало підвищення родючості земель та реалізація широкомасштабної програми меліорації земель, то на УкрНДІЗЗ була покладена місія впровадити у господарства України кращі здобутки науки в отриманні високих і стійких урожаїв зернових та інших сільськогосподарських культур.

Олександр Олексійович Собко зміг ефективно розпорядитися наданими йому кредитами довіри від державних органів. Мудрі й рішучі кроки директора по зміцненню наукової бази УкрНДІЗЗ сприяли підвищенню рівня довіри до нього чиновників різних рівнів. Загартований у боях Другої світової війни, він мав хист бездоганно обґрунтувати свої цілі, довести правоту тієї чи іншої позиції. Ще до травневих Пленума ЦК КПРС рішень 1966 року він наполіг на необхідності розбудови матеріально-технічної бази, зміцненні кадрового забезпечення установи, в якій був керівником. Вчений завжди розумів, що без цих двох складових розвиток науки неможливий.

У тому ж таки 1966 р. у складі делегації від Міністерства сільського господарства СРСР перебував у відрядженні в США, вивчаючи іноземний досвід розвитку зрошення і використання поливних земель.

У середині 1960-х на новому місці, в 12 км від Херсона, проходила розбудова інфраструктури УкрНДІЗЗ. Закладалися системи поливу, тривало будівництво наукового містечка Наддніпрянське. В цих роботах найактивнішу участь взяв Олександр Олексійович Собко. У містечку співробітникам Інституту й майбутнім аспірантам було передбачено виділення нових квартир, що слугувало вагомим причиною їхати працювати в УкрНДІЗЗ. Олександр Олексійович мудро підбирав кадри, останне рішення у цьому питанні було за ним. Він цінував у людях чесність, знання і працьовитість. Тому влаштуватися на роботу в Інститут було неможливо, якщо бракувало бодай однієї із перерахованих чеснот.

Наприкінці 1960-х – початку 1970-х років в УкрНДІЗЗ з'явилася плеяда майбутніх відомих

науковців, відданих патріотів своєї справи. До наукової роботи були залучені найбільш перспективні молоді кадри. Широкому загалу науковців України добре відомі ці імена – майбутні доктори наук: І.І. Андрусенко, С.П. Голобородько, М.Г. Гусєв, Ю.О. Лавриненко, М.П. Малярчук, І.Т. Нетіс, А.П. Орлюк, І.Д. Філіп'єв. Разом з О.О. Собком вони зробили неоцінений внесок у розвиток зрошувального землеробства України.

Під керівництвом Олександра Олексійовича Собка були розгорнуті дослідження з розробки системи удобрення для польових сівозмін залежно від ґрунтових, меліоративних умов і схеми сівозмін (1961-1970), закінчена розробка біофізичного методу визначення сумарного випаровування, строків і норм вегетаційних поливів (1965). В 1967-1975 рр. розроблялася система обробітку ґрунту і боротьби з бур'янами в умовах зрошення. Встановлено, що на півдні УРСР існує необхідність диференційованого застосування глибини і способів обробітку ґрунту з урахуванням біологічних особливостей культури і типу попередника.

Окремо слід відмітити, що за розробку високо-ефективних режимів і способів поливу пшениці озимої, кукурудзи і цукрових буряків у 1971 році УкрНДІЗЗ було нагороджено Орденом Трудового Червоного Прапора.

За участі О. О. Собка проводилася селекційна робота з зерновими культурами. Його вирізняло вміння віднайти найнеобхідніше і використати це у подальших дослідженнях. Показовим щодо цього є той факт, що під час відрядження у США він вперше побачив низькорослі (карликові) сорти пшениці озимої, що не вилягали при зрошенні. Дуже скоро відділом селекції УкрНДІЗЗ були розпочаті роботи в напрямі створення подібних сортів.

У 1967 р. вченими Інституту: О.О. Собком, А.Г. Білоусом, В.Г. Дунським, А.Л. Вишковським, А.П. Малишевим, Л.С. Журбиною зроблено ряд важливих висновків щодо вирощування зернових культур при зрошенні в південних районах УРСР. Тоді ж Олександром Олексійовичем розроблено технологію вирощування пшениці озимої в умовах зрошення півдня УРСР.

Наукові розробки УкрНДІЗЗ сприяли тому, що влітку 1977 року херсонські хлібороби зібрали один з найбільших в історії України врожаїв – рекордні 3,1 млн тонн хліба, при середній врожайності зернових 3,4 т/га.

Олександр Олексійович Собко вважав Херсонщину своєю другою батьківщиною. Неодноразово його заохочували перейти на роботу в Київ чи Москву. І лише в 1979 році, віддавши дослідженню і розвитку водної меліорації в посушливій зоні України 26 років, він переїхав до столиці України. У 1991 р. його було обрано членом-кореспондентом УААН.

За результатами наукової діяльності вченим опубліковано 130 наукових робіт, у т.ч. 2 монографії, 2 авторських свідоцтва на винаходи. Під його керівництвом захистили дисертації 14 аспірантів і пошукачів.

Ім'я Олександра Олексійовича Собка золотими літерами назавжди вписане в історію Інституту зрошувального землеробства. Його наукові здобутки слугували вагомим рушієм розвитку зрошувального землеробства в Україні, а самовіддана любов до науки, безкорисність і мудрість вченого є взірцевими для кожного нового покоління науковців.

Клубук В.В.
кандидат історичних наук